

**Ośrodek
Pamięć i Przyszłość**
www.pamieciprzyszosc.pl

2014

Sprawozdanie roczne

Sprawozdanie merytoryczne za 2014 rok – opis zrealizowanych przedsięwzięć

I) Działalność Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” w 2014 r.

Misją Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” jest dokumentowanie oraz upowszechnianie dorobku historycznego i kulturowego Wrocławia i Dolnego Śląska po II wojnie światowej, a w szczególności:

- upowszechnianie wiedzy o oporze społeczeństwa polskiego wobec władz komunistycznych,
- popularyzacja (wśród mieszkańców miasta, w Polsce i za granicą) wiedzy o powojennej historii Wrocławia jako ważnego elementu dziedzictwa europejskiego, w tym o wkładzie Wrocławia w pojednanie europejskie.

Instytucja swoje cele realizuje poprzez projekty wystawiennicze, edukacyjne i badawcze.

Program pracy na 2014 rok zatwierdzono podczas posiedzenia Rady Programowej Ośrodka dn. 4 lutego 2014 r. Na okres 2014–2016 wyznaczono w nim następujące główne zadania:

1. stworzenie stałej ekspozycji ukazującej powojenną historię Wrocławia oraz jej znaczenie dla Polski i Europy;
2. udział Ośrodka w przygotowaniach miasta Wrocław do pełnienia roli Europejskiej Stolicy Kultury w 2016 r.;
3. przygotowanie kompleksowego programu obchodów 50. rocznicy wystosowania Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich.

Ośrodek realizował swoją misję także poprzez:

- prowadzenie Centrum Dokumentacyjnego, w którym są zbierane i archiwizowane materiały i pamiątki dotyczące powojennej historii Wrocławia,
- organizację zadań wpisanych w roczne linie programowe. W 2014 r. były to: 25. rocznica przemian wolnościowych w 1989 r. oraz dorobek wrocławskiej opozycji demokratycznej lat 80. XX wieku; rola Ziem Zachodnich w przezwyciężaniu powojennego podziału Europy (kontynuacja prac badawczych i upowszechnianie wiedzy na temat działalności i dorobku kard. Bolesława Kominka); zagadnienia związane z rocznicami: 31 sierpnia, 11 listopada, Dzień Żołnierzy Wyklętych, rocznica wybuchu II wojny światowej; dokumentowanie i upowszechnianie powojennej historii miasta, dorobku jego nauki i kultury; przekrojowe narracje dotyczące powojennej historii Ziem Zachodnich (m.in. przygotowanie nowej edycji wystawy „Pociąg do historii”, wydawnictwa redakcji kwartalnika „Pamięć i Przyszłość”), program badawczy: zbieranie relacji mieszkańców Wrocławia (przedwojenna Polonia, Ludzie z literą P, pionierzy) w związku z przypadającą w 2015 r. rocznicą powstania Polskiego Państwa Podziemnego.

W ramach wyżej wymienionych linii programowych przygotowano zadania. Każde z nich realizowane było jako jeden lub kilka programów (zadań wykonywanych w trybie ciągłym, np. program dokumentacyj-

ny, program badań źródłowych „Kardynał Bolesław Kominek” i in.) lub projektów (zadań wykonywanych w określonym czasie, przy użyciu określonych zasobów, wśród nich wymienić należy: wystawy, wydawnictwa, projekty edukacyjne, artystyczne, imprezy).

1. Centrum Historii Zajezdnia

Zadaniem strategicznym, wynikającym ze statutu (§3. ust 4.), jest przygotowanie stałej ekspozycji poświęconej powojennej historii Wrocławia i Dolnego Śląska. Przedsięwzięcie to zostanie zre-alizowane do 2016 r. na terenie obecnej zajezdni autobusowej nr VII przy ul. Grabiszyńskiej 184 we Wrocławiu – w kolebce wrocławskiej „Solidarności”. To tam w sierpniu 1980 r. miał miejsce strajk solidarnościowy podnoszący postulaty Stoczni Gdańskiej. W wyniku realizacji projektu obecna hala zajezdni zostanie zamieniona w centrum wystaw historycznych – nowoczesnych, multimedialnych prezentacji, za pomocą których będzie można opowiedzieć o powojennej historii Wrocławia. Ponadto przyczyni się do rewitalizacji obiektów poprzemysłowych oraz wpłynie na rozwój obszaru miejskiego.

W roku sprawozdawczym Ośrodek rozpoczął przygotowania do pracy w nowych warunkach instytucjonalnych, w związku z czym zdecydowana większość realizowanych zadań merytorycznych (w tym część w ramach ESK 2016) stanowiła element programu Centrum Historii Zajezdnia.

Otwarcie planowane jest w 2016 r., kiedy Wrocław będzie Europejską Stolicą Kultury. Prace obejmują cztery obszary: inwestycyjny, przygotowanie wystawy głównej, współpraca z zagranicą, komunikacja społeczna.

1.1. Wdrażanie procesu inwestycyjnego

Działanie to zostało objęte dofinansowaniem w ramach programu „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego” współfinansowanego z Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Europejskiego Obszaru Gospodarczego na lata 2009–2014.

W minionym roku rozpoczęto przebudowę przestrzeni poprzemysłowej i jej adaptację na cele kulturalne. Trwa przystosowanie hali do celów muzealno-wystawienniczych oraz budynku administracyjnego do prowadzenia w nim działalności kulturalnej i centrum dokumentacyjnego. Rozpoczęto także porządkowanie infrastruktury technicznej oraz terenu.

1.2. Przygotowanie wystawy głównej

Wystawa główna będzie zatytułowana „Wrocław 1945–2016”. Autorami scenariusza są Marek Mutor i dr Wojciech Kucharski, autorem koncepcji artystycznej – Marek Stanielewicz. Pomysł został zatwierdzony przez Radę Programową Ośrodka. Ekspozycja będzie miała za zdanie przybliżyć m.in. historię przesiedlenia ludności do Wrocławia, pojednania polsko-niemieckiego czy wydarzeń związanych z wrocławską „Solidarnością”.

Podstawą scenariusza ekspozycji głównej Centrum Historii Zajezdnia są prace programowe prowadzone od początku istnienia Ośrodka. W 2014 r. obejmowały się m.in. konferencje naukowe, wystawy (np. „Pociąg do historii”), wydanie publikacji pokonferencyjnych. Te działania szczegółowo zostały opisane w rozdziale 5. „Inne prace programowe związane z przygotowaniem Centrum Historii Zajezdnia”.

W roku sprawozdawczym rozpoczęły się warsztaty, których celem jest opracowanie katalogu wykonawczego stanowiącego podstawę do realizacji projektu wystawy. Ważnym krokiem w powstawaniu Centrum Historii Zajezdnia było przejęcie historycznego autobusu, potocznie zwanego „ogórkiem” (Jelcz 043) – symbolu strajków i zmian, które w ich wyniku zaszły. Pojazd będzie stał przy wejściu do Centrum Historii Zajezdnia. Odbyły się również wizyty studyjne w placówkach muzealno-wystawienniczych o podobnym profilu takich jak. Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Muzeum Powstania Warszawskiego czy Centrum Nauki Kopernik.

1.3. Współpraca zagraniczna z Norwegią (partnerem projektu)

W roku sprawozdawczym Ośrodek kontynuował współpracę z dwiema instytucjami norweskimi:

- Statsarkivet i Trondheim (Archiwum Państwowym w Trondheim),
- Opplandsarkivet (Archiwum Zbiorów Prywatnych Okręgu Oppland z siedzibą w Lillehammer).

W minionym roku szczegółowo określono zasady współpracy, podpisując umowę partnerską. W jej wyniku w Centrum Historii Zajezdnia ma powstać przestrzeń, w której opowiedziana zostanie historia wsparcia udzielanego przez Norwegów w ramach organizacji „Solidaritet Norge-Polen” dla polskiej opozycji antykomunistycznej. Prace merytoryczne nad tą częścią wystawy w Centrum Historii Zajezdnia koordynuje zatrudniona w Opplandsarkivet dr Monika Sokół-Rudowska. Na maj 2015 r., w ramach współpracy z instytucjami partnerskimi z Norwegii, zaplanowano wizytę studyjną ich przedstawicieli we Wrocławiu, której celem będzie promowanie Centrum Historii Zajezdnia oraz wymiana doświadczeń z obszaru public history.

1.4. Komunikacja społeczna

W roku sprawozdawczym kontynuowano prace związane z upowszechnianiem wiedzy o przyszłej inwestycji.

Na terenie zajezdni organizowano imprezy okolicznościowe: koncert z cyklu „wRock for Freedom” (rocznica wrocławskich strajków solidarnościowych ze strajkami w Gdańsku) oraz warsztaty komiksowe (patrz: „Inne prace programowe związane z przygotowaniem Centrum Historii Zajezdnia”).

Prowadzono także akcję informacyjną za pomocą serwisów społecznościowych oraz przedsięwzięć promocyjnych (jednym z nich była plenerowa wystawa autorstwa Tomasza Sielickiego „Historia Zajezdni nr VII”, patrz: „Inne prace...”).

Opracowano księgę znaku oraz zaprojektowano logo Centrum Historii Zajezdnia, które nawiązuje do architektury przestrzeni zajezdni.

O postępie prac związanych z Centrum Historii Zajezdnia a także o działaniach Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” informuje wysyłany pocztą do współpracowników instytucji oraz do Świadców Historii biuletyn „Na Pamięć”. Znajdują się w nim informacje na temat bieżących projektów realizowanych przez Ośrodek.

2. Jubileusz wystosowania Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich

Zgodnie z wytycznymi na rok 2014 rozpoczęto prace nad organizacją obchodów 50. rocznicy wystosowanie Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich – jubileusz przypada w listopadzie 2015 r.

2.1. Wystawa „Pojednanie/Versöhnung in progress... Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r.”

Ekspozycja opowiadająca o relacjach polsko-niemieckich po 1945 r. oraz o roli Kościoła katolickiego w przezwyciężaniu powojennej wrogości pomiędzy tymi narodami zostanie otwarta jednocześnie we Wro-

clawiu i w Berlinie 18 listopada 2015 r. w 50. rocznicę wystosowania Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich. Wystawa będzie miała również swoją wersję mobilną, która w roku 2016 będzie prezentowana w trzech innych miastach Polski i Niemiec. W roku sprawozdawczym odbywały się prace nad scenariuszem i koncepcją scenograficzną wystawy.

Autorem scenariusza wystawy jest dr Robert Żurek, a projekt realizowany jest w partnerstwie z Maksimilian-Kolbe-Stiftung z Bonn oraz Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej. Prace merytoryczne nad wystawą opiniuje polsko-niemieckie Gremium Doradcze, w skład którego wchodzi eksperci z obu krajów oraz przedstawiciele Episkopatów Polski i Niemiec. Projektantem i wykonawcą wystawy jest firma JAZ + Architekci.

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

2.2. Wystawa „Kardynał Kominek. Nieznany ojciec Europy”

W ramach miejskiego programu Obchodów rocznicy wystosowania Orędzia Ośrodek wspierał merytorycznie przygotowania do wystawy biograficznej o kardynale Bolesławie Kominku autorstwa prof. Krzysztofa Pomiana, realizowanej przez firmę Tempora SA. Wystawa będzie prezentowana w Brukseli, we Wrocławiu oraz w Rzymie.

2.3. Program badawczy „Kardynał Bolesław Kominek”

Program ma na celu pozyskanie jak największej ilości informacji na temat życia i działalności duchowego w okresie PRL. Jak dotąd udało się dotrzeć do Katowic (Katowickie Archiwum Diecezjalne i Archiwum Państwowe), Radlina (Archiwum Państwowe i archiwum szkolne), Opola (Opolskie Archiwum Diecezjalne), Warszawy (Archiwum Akt Nowych i Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych) oraz w Rzymu (Papieski Instytut Studiów Kościelnych) i pozyskać 7 000 jednostek materiału (dokumenty itp.).

3. Rozwój programu dokumentacyjnego

Program dokumentacyjny realizowany jest przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” od początku działalności (od 2007 r.). Jego główne zadanie polega na rejestracji, opracowywaniu i archiwizacji świadectw historii mówionej oraz tworzeniu zasobów zdjęć i pamiątek. Materiały te są wykorzystywane w projektach badawczych, edukacyjnych i wystawienniczych Ośrodka.

3.1. Pozyskiwanie nowych świadectw historii mówionej – projekty dokumentacyjne

3.1.1. „Grant Oral History”

W roku 2014 pozyskano 85 nowych relacji historii mówionej: w ramach kontynuacji programu „Świadkowie Historii” oraz w wyniku konkursu „Grant Oral History”. W ramach grantu w 2014 r. powstały (nagrania audio wraz z transkrypcją) 62 świadectwa, które wzbogaciły zasoby Ośrodka. Dotyczyły one 5 tematów realizowanych przez młodych badaczy:

- „Życie codzienne mieszkańców Gór Sowich w latach 1945–1970”;
- „Po stronie Frontu Jedności Narodu. Gorzowskie elity polityczne 1945–1989”;
- „Życie kulturalne i społeczne Żydów we Wrocławiu i na Dolnym Śląsku w latach 1945–1989”;

- „Historia mówiona reemigrantów z Francji na Dolnym Śląsku”;
- „Przesiedlenia z Kresów Wschodnich. Pamięć o rodzinnych stronach na tzw. Ziemiach Odzyskanych”.

3.1.2. „Wrocławska nauka we wspomnieniach profesorów”

W minionych latach (okres 2013–2014) we współpracy z uczelniami Wrocławia (Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Przyrodniczym, Uniwersytetem Medycznym i Akademią Muzyczną) zrealizowany został pilotażowy projekt pt. „Wrocławska nauka we wspomnieniach profesorów” polegający na zbieraniu relacji najstarszych profesorów wrocławskiego środowiska naukowego. Specjalnie przeszkolona grupa badawcza przeprowadziła wywiady z 40 profesorami wymienionych uczelni.

Projekt „Wrocławska nauka we wspomnieniach profesorów” został dofinansowany przez Bank Zachodni WBK S.A.

Fundacja Banku Zachodniego WBK

3.2. Pozyskiwanie i opracowywanie kolekcji zdjęć oraz pamiątek i dokumentów archiwalnych

W 2014 r. zbiory Ośrodka wzbogaciły się o dary od osób prywatnych. Udało się zebrać ich ok. tysiącami. Wśród nich znalazły się między innymi materiały fotograficzne przekazane przez Grzegorza Hawałę (autora fotografii) dokumentujące Obóz Żywego Protestu w 1989 r. we Wrocławiu (24 negatywy) a także pamiątki przekazane w sierpniu 2014 r. przez wrocławską „Solidarność”.

3.2.1. Kolekcja NAF Dementi

W roku sprawozdawczym zakończono realizację projektu „Digitalizacja i upowszechnianie zasobów archiwizacji Niezależnej Agencji Fotograficznej Dementi poprzez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007–2013. Do bazy Mona 3-W wprowadzono 8000 rekordów fotografii z Archiwum NAF Dementi. Całość została udostępniona w specjalnie w tym celu utworzonym katalogu dostępnym w Internecie na stronie: <http://nafdementi.pamieciprzyszosc.pl/>

3.2.2. Opracowywanie zbiorów

Zbiory są ewidencjonowane i opracowywane w programie Mona 3-W. Przygotowano szczegółowe instrukcje opracowania poszczególnych ich rodzajów. Ich aktualny układ w zasobach Centrum Dokumentacyjnego wygląda następująco:

3.2.3. Elektroniczne opracowanie zbiorów w Centrum Dokumentacyjnym

Rodzaj inwentarza	2011 (od września)	2012	2013	2014	RAZEM
AHM	79	61	26	246	412
AZO-MF	30	416	170	268	884
AZO-DF	-	-	15	228	243
AZR	-	3	1	7	11
ACZ	-	-	-	-	-
AS	-	-	-	43	43
F	133	776	657	154	1720
FSK	-	-	-	-	-
FZN	-	-	-	843	843
FDEM	-	2050	5950	-	8000
M	-	-	-	-	-
MKHT	-	-	-	-	-
AV	-	-	-	-	-
B	-	-	-	-	-
RAZEM	242	3306	6819	1789	12156

3.2.4. Zestawienie ilościowe zbiorów opracowanych elektronicznie od września 2011 r.

Rok kalendarzowy	Liczba rekordów
2011	242
2012	3306
2013	6819
2014	1789
RAZEM	12156

3.2.5. Pozostałe działania

⋮ kwerendy

W roku sprawozdawczym zostały przeprowadzone kwerendy w zbiorach Ośrodka:

- dla instytucji zewnętrznych,
- na potrzeby osób prywatnych, studentów, dziennikarzy itp.,
- na potrzeby własne (głównie do projektów wystawienniczych i wydawniczych).

⋮ XIX Powszechny Zjazd Historyków w Szczecinie 17–21 września 2015

Pracownicy Ośrodka (dr Wojciech Kucharski oraz dr Katarzyna Bock-Matuszyk) brali udział w XIX Powszechnym Zjeździe Historyków w Szczecinie oraz w zorganizowanym we współpracy z Polskim Towarzystwem Historii Mówionej symposium poświęconym historii mówionej.

⋮ wigilia Świadków Historii

Ośrodek utrzymuje kontakty ze Świadkami Historii. W związku z tym pamięta o nich w okresie przedświątecznym, składając życzenia, oraz w ciągu roku, wysyłając Świadkom biuletyn „Na Pamięć”.

Tradycyjnie też organizowana jest wigilia, która w roku sprawozdawczym miała miejsce 17 grudnia w re-

fektarzu zakonu oo. Dominikanów we Wrocławiu. Wzięło w niej udział około 100 osób. Czas ten został wykorzystany także na nagranie krótkich filmów, które posłużą jako ilustracja jednej z ekspozycji wystawy głównej w Centrum Historii Zajezdnia.

4. Działania związane z Europejską Stolicą Kultury 2016

Ta grupa zadań obejmuje przedsięwzięcia zlecane do realizacji przez miasto Wrocław w związku z przygotowaniem do obchodów ESK 2016. W minionym roku sprawozdawczym były to:

- A. Wystawa „7 cudów Dolnego Śląska”;
- B. Komiksy ESK ;
- C. Akcja informacyjna w dzienniku „Rzeczpospolita” ;

Równocześnie jednym z głównych przedsięwzięć ESK 2016 jest uruchomienie Centrum Historii Zajezdnia.

4.1. Wystawa „7 cudów Dolnego Śląska”

Ekspozycję scenograficzną o powierzchni ok. 200 m² będzie można zobaczyć w Sali Mieszkańskiej wrocławskiego Ratusza (Muzeum Miejskie) w terminie od 1 lutego do 15 maja 2016. Kuratorami czuwającymi nad zawartością merytoryczną są: prof. Wojciech Mrozowicz i dr Wojciech Kucharski.

W roku sprawozdawczym zaplanowano treść wystawy oraz jej kształt, powołano również zespół autorski. Wystawa ma być podzielona na 7 działów, które pokażą to, co w regionie wyjątkowe i co miało wpływ na rozwój kultury polskiej. Obejmie następujące obszary tematyczne: język, architektura, nauka, sztuka, krajobraz, religia, spotkanie. Zostanie zorganizowana w trojaki sposób: ekspozycja w muzealnej przestrzeni wystawowej (wystawa czasowa); ekspozycja wirtualna – zdigitalizowana, w miarę możliwości interaktywna wersja dostępna w Internecie; „ekspozycja terenowa” – zachęcająca do zapoznania się z „eksponatami”, takimi jak Hala Stulecia in situ, czy zbiorami w innych instytucjach np. Muzeum Archidiecezjalne, Muzeum Architektury we Wrocławiu; ekspozycja czasowa ma odsyłać do danych miejsc w terenie. Zdecydowano także o przygotowaniu katalogu wystawy. Aktualnie trwają przygotowania ostatecznej wersji scenariusza oraz wytycznych do prac autorskich.

4.2. „Komiksy ESK” – stworzenie komiksów historycznych związanych tematycznie z Wrocławiem

4.2.1. „Wrocław – komiksowy spacer” Luca Montagliani, Marcello Murgia, Marcin Bradke, Cezary Buśko

W ramach zadania wydano przewodnik w formie komiksu, w którym miasto ukazano z perspektywy krasnali. Pomysłodawcą i autorem scenariusza jest Marcello Murgia – Włoch mieszkający we Wrocławiu, który postanowił podzielić się swoim spojrzeniem na Wrocław i wskazać punkty miasta, które dla niego – obcokrajowca – są szczególnie ciekawe. Rysunki stworzył Luca Montagliani, który również darzy Polskę i Wrocław szczególnym sentymentem. Dowcipne teksty, dzięki którym krasnale prowadzą czytelników po mieście napisali wrocławianie: dziennikarz – Marcin Bradke i archeolog – Cezary Buśko.

4.2.2. „Trzech artystów – jeden komiks” Fabio Celoni, Marco Turini, Luca Montagliani

W realizacji jest opowieść o strajku w Zajezdni nr VII. Nazwa projektu zdradza jego założenia. W dniach 5–7 września współpracujący na co dzień ze znanymi na międzynarodowym rynku wydawcami (Disney, Marvel, DC) włoscy rysownicy spotkali się z działaczami „Solidarności”. Przygotowali komiksowe przedstawienie ich historii – druk zaplanowano na sierpień 2015 r.

We wrześniu w Zajezdni Włosi poprowadzili także warsztaty komiksowe. Uczyli, jak stworzyć scenariusz oraz jak powinien wyglądać rysunek w komiksie.

4.3. Akcja informacyjna w dzienniku „Rzeczpospolita”

W roku sprawozdawczym w weekendowych wydaniach „Rzeczpospolitej” (w dodatku „Plus Minus”) ukazały się 3 ośmiostronicowe sekcje tematyczne pod tytułem „Rzecz o Wrocławiu”, tworzące cykl redakcyjny poświęcony historii i tożsamości Wrocławia:

- „Wrocław wielu kultur” (9–10 sierpnia 2014 r.) – opowieść o trosce współczesnych wrocławian o tradycje i dorobek poprzednich mieszkańców miasta: Niemców, Żydów, Czechów.
- „I stało się miasto” (18–19 października 2014 r.) – przybliżenie procesu zakorzenienia Polaków w powojennym mieście, wydarzenia przełomowe, które w tym pomogły (NSZZ „Solidarność”, powódź w 1997 r.). Opisano także procesy integracyjne (zasiedlanie miasta, kultura, nauka i sztuka lat 70.).
- „Zaproszenie do pojednania” (27–28 grudnia 2014 r.) – tekst poświęcony pojednaniu polsko-niemieckiemu: postaci kardynała Kominka, Orędziu biskupów polskich do biskupów niemieckich, tradycji i badaniom nad Kreisau Kreis i kulisom spotkania Helmuta Kohla i Tadeusza Mazowieckiego w Krzyżowej.

5. Inne prace programowe związane z przygotowaniem Centrum Historii Zajezdnia

Dla powstania Centrum Historii Zajezdnia ważne są prace programowe realizowane przez Ośrodek od początku istnienia instytucji. Mają na celu m.in. badanie i opisywanie historii Ziemi Zachodnich. W 2014 r. obejmowały następujące działania:

5.1. Organizacja konferencji naukowej „Nauka w powojennym Wrocławiu”

W dniach 17–18 listopada, w przeddzień 70. rocznicy polskiej działalności naukowej we Wrocławiu, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” oraz Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizowali konferencję poświęconą powojennej nauce wrocławskiej.

Celem jej było przybliżenie stanu badań naukowych realizowanych w mieście po wojnie, aktywności akademickiej i sytuacji wrocławskiego środowiska naukowego w okresie państwa komunistycznego oraz już w wolnej Polsce. W trakcie konferencji wygłoszono 40 referatów.

Spotkanie naukowców objęte było patronatem honorowym Prezydenta Wrocławia oraz Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego.

Wydarzeniu towarzyszyła wystawa „Solarygrafia” Macieja Zapióra, ulokowana w Gmachu Głównym Uniwersytetu Wrocławskiego, w korytarzu przy Oratorium Marianum.

5.2. Wydawnictwo pokonferencyjne

W 2014 r. wydany został tom pt. „Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej” – efekt konferencji naukowej „Sport na Ziemiach Zachodnich” zorganizowanej przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” oraz Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego 18 października 2012 r.

Stanowi zbiór 18 artykułów, które przybliżają rozwój kultury fizycznej i poszczególnych dyscyplin oraz dotyczą problemów takich, jak powojenna organizacja struktur sportowych czy dziennikarstwo sportowe w czasach komunizmu.

Książkę wydawano we współpracy z Miastem Wrocław, jej promocja miała miejsce 7 maja 2014 r.

5.3. „Pociąg do historii”

Ośrodek przygotował III edycję wystawy „Pociąg do historii”, której autorem artystycznym jest Marek Stanielewicz.

Ekspozycja poświęcona jest historii Ziem Zachodnich po II wojnie światowej. Autorem koncepcji jest Marek Mutor i dr Wojciech Kucharski, kwerendę dokumentacyjną przeprowadzili dr Jarosław Maliniak i dr Piotr Sroka, całość koordynował Robert Jakóbczyński.

Ekspozycja mieści się w pięciu wagonach towarowych, które stanowią przestrzeń wystawienniczą dotyczącą czterech okresów w historii Ziem Zachodnich:

- Wagon nr 1 – „Wojna (1939–1945)” – dotyczy II wojny światowej jako genezy późniejszych zjawisk takich jak przesiedlenia czy instalacja systemu komunistycznego w Polsce.
- Wagon nr 2 – „Trudne życie na nowych terenach (1945–1956)” – opowiada o przesiedleniach, organizacji życia na Dolnym Śląsku oraz terrorze związanym z utrwalaniem władzy komunistycznej w Polsce, a także miejscu tzw. Ziem Odzyskanych w propagandzie komunistycznej.
- Wagon nr 3 – „Odbudowa (1956–1980)” – zawiera symboliczną instalację dot. procesu odbudowy powojennych zniszczeń i zakorzeniania się nowych mieszkańców. Ekspozycja jest uzupełniona o prezentację ważnego wydarzenia z 1965 r., jakim była publikacja Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich.
- Wagon nr 4 – „Ziemie niepokorne (1980–1990)” – opowiada o „Solidarności” i innych ruchach opozycji demokratycznej na Dolnym Śląsku.
- Wagon 5 – w nim ulokowane jest kino będące jednocześnie mini salą do spotkań i lekcji historycznych. Oprócz nietypowej formy wystawy na jej specyfikę wpływa również fakt, że jest to ekspozycja mobilna – wagony „podróżują” do miejscowości, które zgłoszą chęć prezentacji jej na swoim terenie i partycypują w kosztach jej organizacji. W roku sprawozdawczym wystawę można było oglądać w dwóch miejscowościach: w Boreczku k. Strzelina (w terminie 20–28 września) oraz w Oławie (w terminie 11–16 listopada). Jeszcze przed premierą, 1 lipca zwiedzili ją uczestnicy organizowanej przez biuro Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 międzynarodowej „Cyber Akademii”.

5.4. Wystawa „Historia Zajezdni nr VII”

W dniach 27 sierpnia – 11 września mieszkańcy Wrocławia obejrzeni wystawę plenerową autorstwa Tomasza Sielickiego. Na 30 planszach przedstawiono zdjęcia pokazujące historię najstarszej zajezdni w mieście oraz osiedla Grabiszyn. Wykorzystano także archiwalne plany zajezdni ze zbiorów Muzeum Architektury, powojenne zdjęcia z kolekcji Muzeum Miejskiego Wrocławia i fotografie ze strajku ze zbiorów Niezależnej Agencji Fotograficznej Dementi.

6. Organizacja obchodów rocznicowych

6.1. Działania upamiętniające wydarzenia II wojny światowej

6.1.1. Konkurs „Hard as a Rock – twardzi jak skała”

W roku sprawozdawczym odbyła się III edycja konkursu dla młodych zespołów muzycznych. Jego finał miał miejsce 27 września w klubie „Stary Klasztor” we Wrocławiu. Jako temat przewodni, ze względu na 75. rocznicę powstania, obrano Polskie Państwo Podziemne. Celem przedsięwzięcia było oddanie hołdu żołnierzom podziemia niepodległościowego oraz zachęcenie młodych artystów do podjęcia w swojej twórczości tematyki związanej z Armią Krajową i Żołnierzami Wyklętymi.

Do drugiego etapu konkursu zakwalifikowały się trzy zespoły, które wzięły udział w koncercie finałowym. Jury zdecydowało o przyznaniu 1. miejsca zespołowi Hipster (bon o wartości 3000 zł do wydania w sklepie muzycznym), grupa ta otrzymała także nagrodę publiczności. Drugie miejsce przyznano zespołowi Vexing Question, trzecie zdobył zespół Under.

Sponsorem głównym wydarzenia był Bank Zachodni WBK, a partnerami Stary Klasztor, Surge Polonia, Gazeta Wroclawska, Radio Wrocław oraz Nowa Historia-interia.pl. Wydarzenie było współorganizowane z Fundacją De Primario.

6.1.2. Stypendium im. gen. Augusta Emila Fieldorfa „Nila”

6 października po raz pierwszy ogłoszono nabór wniosków do konkursu stypendialnego im. gen. Augusta Emila Fieldorfa „Nila”.

Kierowany był do osób, które chciały realizować projekt popularyzatorski, edukacyjny lub naukowy dotyczący działalności i dziedzictwa Żołnierzy Wyklętych.

Zgłoszono 12 projektów, do drugiego etapu zakwalifikowano 6 (1. etap obejmował pisemne zgłoszenie, 2. etap: rozmowa z komisją konkursową). W wyniku przeprowadzonej procedury przyznano stypendia roczne dla 3 osób, które będą wypłacane w okresie: styczeń – grudzień 2015.

Program jest realizowany przy współpracy Światowego Związku Żołnierzy AK, Fundacji Sapere Aude i Ośrodka „Pamięć i Przyszłość”.

6.1.3. Publikacja komiksu „Odwet. Breslau 1943”

W listopadzie ukazał się komiks, którego autorami są Leszek Budrewicz (scenarzysta) i Juliusz Woźny (autor rysunków). To opowieść o elitarnym wrocławskim oddziale AK, „Zagra-Lin” – zakonspirowanej jednostce do akcji sabotażowych na terenie Niemiec, którą tworzyło 18 żołnierzy. Oddział „Zagra-Lin” 23 kwietnia 1943 r. przeprowadził zamach bombowy na Dworcu Głównym we Wrocławiu.

Utrzymana w tonacji czerni i bieli publikacja pozwala poznać Wrocław z czasów wojennych, przybliżyć także grozę czasów walki. Spotkanie autorskie połączone z promocją komiksu odbyło się w Centrum Edukacji Historycznej „Konspira” 12 listopada.

Ukazało się łącznie 1 000 sztuk komiksu, 800 w języku polskim („Odwet. Breslau 1943”), 200 w języku angielskim („Retaliation. Breslau 1943”), komiks w obu wersjach językowych dostępny jest na stronie internetowej (www.odwet.pamieciprzyszlosc.pl).

Druk publikacji dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach programu „Patriotyzm Jutra”, dzięki czemu każdy zainteresowany na hasło „Odwet” mógł otrzymać egzemplarz opowieści bezpłatnie.

6.1.4. Rekonstrukcja bitwy pod Monte Cassino

W czasie XVII edycji Dolnośląskiego Festiwalu Nauki Ośrodek wraz z organizatorami festiwalu przygoto-

wał rekonstrukcję bitwy pod Monte Cassino. Przedsięwzięcie, które odbyło się 20 września na Górze Skarbowców przy ul. Raclawickiej, zgromadziło liczną publiczność. W ramach wydarzenia odbył się również wykład prof. Jerzego Maronia przybliżający okoliczności bitwy, można było przyjrzeć się sprzętowi i wyposażeniu walczących, poznać uzbrojenie i taktykę a także warunki życia i okoliczności walk.

6.2. Upamiętnienie dokonań opozycji demokratycznej lat 80 XX wieku

6.2.1. Wystawa „Droga do wolności”

Z okazji 25. rocznicy pierwszych częściowo wolnych wyborów parlamentarnych, Ośrodek oraz Radio Wrocław zorganizowali plenerową wystawę autorstwa Rafała Bubnickiego pt.: „Droga do wolności”. Ekspozycja prezentowana była w terminie 2–16 czerwca na placu przy kościele Marii Magdaleny we Wrocławiu.

Każdy, kto 4 czerwca o godzinie 12.00 przyszedł obejrzeć wystawę, otrzymał album Leszka Ziátkowskiego pt. „Na drodze do niepodległości. Wrocław 1981–1989”.

Ekspozycji towarzyszyła akcja „Urny Wolności” przygotowana przez Inicjatywę RAZEM '89 we współpracy z Kancelarią Prezydenta Rzeczypospolitej.

6.2.2. Koncerty „wROCK for FREEDOM”

Z okazji 34. rocznicy powstania „Solidarności” Ośrodek oraz NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk przygotowały kolejny koncert w ramach cyklu „wROCK for FREEDOM – Legendy Rocka”.

W czasie jubileuszowego, piątego już, koncertu, 30 sierpnia 2014 r. na terenie historycznej zajezdni autobusowej przy ul. Grabiszyńskiej zagrał Shakin' Dudi, zespół Republika wraz z zaproszonymi gośćmi: Piotrem Roguckim, Tymonem Tymańskim oraz Jackiem Szymkiewiczem oraz Oddział Zamknięty. Gwiazdą wieczoru był The „Original” Blues Brothers Band.

Półtora miesiąca później 11 października 2014 – w ramach wydarzenia „wRock for Freedom. Post Scriptum” w Sali Klubu „Biznesowy” na Stadionie Miejskim we Wrocławiu dla wielopokoleniowego tłumu grał zespół „Kult”.

Ostatni z koncertów odbył się z okazji 96. rocznicy odzyskania niepodległości. Ośrodek wraz z NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk przygotował koncert w ramach cyklu „wROCK for FREEDOM – Dzień Niepodległości” – 11 listopada w Hali Stulecia zagrały zespoły: Perfect, IRA oraz zespół Sheep.

6.2.3. Śpiewnik Solidarności

Ośrodek we współpracy z Wrocławskim Centrum Rozwoju Społecznego wydał śpiewnik piosenek solidarnościowych. Publikacja zawiera 34 piosenki z okresu walki z rządem PRL. Każda z nich opatrzona została komentarzem historycznym: informacją o autorze lub autorach, okresie powstania, znaczeniu dla opozycjonistów oraz o tym, kiedy i przez kogo była śpiewana.

Wydarzeniem powiązanim był koncert piosenek solidarnościowych, który odbył się 13 grudnia w Auli Papieskiego Wydziału Teologicznego. Wydarzenie zostało zorganizowane we współpracy Wrocławskiego Centrum Rozwoju Społecznego, Papieskiego Wydziału Teologicznego, NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk oraz Ośrodka „Pamięć i Przyszłość”.

6.2.4. Film dokumentalny „Bitwa wrocławska”

Osiem miesięcy po wprowadzeniu stanu wojennego, 31 sierpnia 1982 r. we Wrocławiu miała miejsce największa w historii PRL-u demonstracja uliczna. Wzięło w niej udział ok. 50 tys. mieszkańców Wrocławia. Walki uliczne trwały cały dzień i w różnych częściach miasta. Kolejne starcia, przegrupowywanie sił i przechylenie się szali zwycięstwa z jednej na drugą stronę pozwalają określić starcia uliczne „bitwą”. Na ulicach demonstranci budowali barykady, zza których zaciekle bronili się przed nacierającymi „siłami nieporządku”. Funkcjonariusze milicji i wojska do tłumienia zamieszek używali nie tylko pałek, gazu łzawiącego i armatek wodnych, ale także broni załadowanej ostrą amunicją. Symbolem oporu dla Wrocławia stał się śmiertelnie rany Kazimierz Michalczyk. Jeszcze mocniejszy, międzynarodowy oddźwięk miało, sfilmowane z okna przez Wojciecha Wójcika, przejechanie Jarosława Hyka przez milicyjnego starą.

Naoczni świadkowie tamtych wydarzeń, a także działacze RKS „Solidarność”, redaktorzy „Z dnia na dzień” i podziemnego radia Solidarności Walczącej opowiedzą widzom o przygotowaniach, przebiegu i głębokich skutkach tej demonstracji. Odpowiedzą też na pytanie, jakiej skali społecznego odzewu spodziewali się wzywając w sierpniu 1982 r. do udziału w obchodach rocznicy powstania „Solidarności” i na ile kontrolowali przebieg zdarzeń. Widzowie zobaczą archiwalne zdjęcia, nagrania i dokumenty. Świadkowie i uczestnicy tych wydarzeń opowiedzą o tym, jak wyglądały z ich perspektywy bezpośrednie konsekwencje manifestacji, ale również spróbują określić jakie znaczenie symboliczne miała manifestacja z 31 sierpnia 1982 r. dla budowania tożsamości miasta, wzmocnienia siły oporu antykomunistycznego, woli walki i przekonania, że Wrocław jest prawdziwą „twierdzą Solidarności”. Oryginalnym przewodnikiem po tych wydarzeniach będzie pamiętnik 15-letniego wówczas naocznego świadka wydarzeń. Autorem scenariusza i reżyserem jest Beata Januchta.

Projekt filmu został zgłoszony do VIII edycji Dolnośląskiego Konkursu Filmowego i po ocenie ekspertów (II miejsce w kategorii film dokumentalny), decyzją komisji konkursowej uzyskał wkład koproducentki dolnośląskiego funduszu filmowego Odra-Film w kwocie 50 000 zł. W 2014 r. zostały wykonane prace wstępne, kwerendy archiwalne i zrealizowano 10 dni zdjęciowych.

7. Ważne postaci w dziejach Wrocławia

7.1. Profesor Ludwik Hirszfeld

W 60. rocznicę śmierci i 130. urodzin słynnego badacza Rada Miejska Wrocławia ogłosiła rok pamięci prof. Ludwika Hirszfelda. Obchody rozpoczęto w czerwcu 2014 r. W związku z nimi Ośrodek wraz z Instytutem Immunologii i Terapii Doświadczalnej PAN oraz Wrocławskim Centrum Akademickim zrealizował następujące projekty:

7.1.1. Plenerowa wystawa „Profesor Ludwik Hirszfeld. 1884–1954”

Plenerowa ekspozycja biograficzna próbująca streścić bogaty życiorys naukowca, który m.in. odkrył podział na grupy krwi dostępna była dla zwiedzających na ul. Świdnickiej (przy Rynku) w terminie 17–31 października. Do przygotowania jej wykorzystano fotografie ze zbiorów archiwum Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytetu Wrocławskiego oraz zdjęcia prywatne. Autorem wystawy był Przemysław Witkowski, opracowanie graficzne przygotowała Malina Mituniewicz.

7.1.2. Aforyzmy Hirszfelda na tablicach elektronicznych w MPK Wrocław

Od 1 sierpnia roku sprawozdawczego na tablicach elektronicznych we wrocławskich tramwajach i autobusach można było zobaczyć aforyzmy autorstwa Ludwika Hirszfelda. Projekt ten miał za zdanie rozpowszechnić postać Hirszfelda nie tylko jako wielkiego naukowca, ale i humanisty trafnie opisującego otaczający go świat. Tego rodzaju działanie doskonale realizuje założenia edukacji incydentalnej, mającej naprawdę duży wpływ na poszerzanie wiedzy odbiorców.

7.1.3. Aforyzmy Hirszfelda w Internecie

Ośrodek przygotował serię filmów pt. „Profesor Ludwik Hirszfeld. Myśli, aforyzmy, cytaty”, w których aforyzmy profesora i refleksje nimi inspirowane wygłaszają ważni wrocławianie oraz kontynuatorzy dziedzictwa naukowca.

Filmy te obejrzeć można na portalu YouTube na kanale Ośrodka:

- <https://www.youtube.com/watch?v=EzdG21buPFM> – odcinek 1, dr hab. Jacek Rybka, zastępca dyrektora ds. naukowych, Instytut Immunologii i Terapii Doświadczalnej PAN,
- <https://www.youtube.com/watch?v=k4SHVx5lQuQ> – odcinek 2, prof. Jan Miodek, językoznawca, Uniwersytet Wrocławski,
- https://www.youtube.com/watch?v=xRcXt4_lbRM – odcinek 3, Marek Mutor, dyrektor, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”,
- <https://www.youtube.com/watch?v=r23FaXIZ1oE> – odcinek 4, prof. Andrzej Lange, Dolnośląskie Centrum Transplantacji Komórkowych z Krajowym Bankiem Dawców Szpiku,
- <https://www.youtube.com/watch?v=xtVPr01wnag> – odcinek 5, mgr inż. Rafał Donczew, laureat Stypendium im. prof. Ludwika Hirszfelda,
- <https://www.youtube.com/watch?v=DbA6YaQcDT4> – odcinek 6, prof. dr hab. Alicja Chybicka, Senator RP, kierownik Kliniki Transplantacji Szpiku Onkologii i Hematologii Dziecięcej we Wrocławiu,
- <https://www.youtube.com/watch?v=0Mcsjg2k4sA> – odcinek 7, dr hab. Marcin Czerwiński, Laboratorium Immunochemii Glikokoniugatów,
- <https://www.youtube.com/watch?v=yjw4Xiut0tY> – odcinek 8, prof. dr hab. Paweł Kisielow, kierownik Zakładu Immunologii Nowotworów,
- <https://www.youtube.com/watch?v=99ghrXsvl04> – odcinek 9, prof. dr hab. Czesław Radzikowski, przewodniczący Komisji Przyrodniczo-Medycznej PAU, Instytut Immunologii i Terapii Doświadczalnej PAN.

7.2. Jan Paweł II

7.2.1. Wystawa „Wielki Przyjaciel Wrocławia”

W roku kanonizacji Jana Pawła II Ośrodek przygotował ekspozycję ukazującą związki papieża z Wrocławiem. W skład ekspozycji weszły fotografie pochodzące ze zbiorów m.in. Ośrodka Audiowizualnego Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu, Papieskiego Wydziału Teologicznego oraz takich fotografików jak: Andrzeja Masa, Jana Bortkiewicza, Sławomira Wiśniewskiego, Mieczysława Michalaka a także osobistego fotografa Jana Pawła II – Arutro Mari.

Można ją było oglądać od 16 kwietnia do 5 maja na wrocławskim Rynku, przy pręgierzu. Stanowiła element przygotowań miasta do uroczystości kanonizacji Jana Pawła II. Autorem wystawy był Krzysztof Kunert.

7.2.2. „Jan Paweł II w mieście spotkań”

W roku sprawozdawczym Ośrodek wspólnie ze Skautami Europy zorganizował kolejną grę miejską. Odbyła się 12 października 2014 r. z okazji Dnia Papieskiego oraz 36. rocznicy ogłoszenia wyboru Jana Pawła II na papieża a przede wszystkim – kanonizacji. Miała przypomnieć wrocławianom biografię zmarłego w 2005 r. papieża.

7.3. Błogosławiony Czesław

7.3.1. Komiks „1241”

W roku sprawozdawczym został wydany komiks autorstwa Juliusza Woźnego pt. „1241”. To barwna i pełna zwrotów akcji historia o oblężeniu Mongołów i o cudzie błogosławionego Czesława: wrocławianie podpalili miasto i schronili się na Ostrowie Tumskim, Czesław modlitwą zmusił Mongołów do odstąpienia.

Komiks liczący 36 stron, wydany jest w formacie A4. Nakład wynosił 1000 sztuk: 800 egzemplarzy po polsku i 200 w języku angielskim.

7.3.2. „Tajemnica Ognistej kuli, czyli jak bł. Czesław Wrocław uratował”

W sobotę 28 czerwca odbyła się historyczna gra miejska dotycząca losów błogosławionego Czesława. W różnych punktach Starego Miasta należało wykonać określone zadania zgodnie z instrukcjami.

Na uczestników czekały nagrody: komiks o błogosławionym Czesławie z podpisem autora. Gra była przeznaczona dla dzieci w wieku od 4 do 10 lat. Powstała we współpracy z Urzędem Miejskim Wrocławia oraz Wrocławskim Zakonem Dominikanów.

7.4. Radiowy Teatr Historii

W 2014 r. Ośrodek zrealizował cykl pięciu słuchowisk. To przepiękny obraz kilku ważnych dla Wrocławia postaci ukazujący jednocześnie historię miasta.

Audycje powstały we współpracy z Radiem Wrocław. Były emitowane co dwa tygodnie, zawsze w niedzielę po godz. 20.00, na antenie Radia Wrocław.

Każda opowiada o wycinku powojennej historii:

- „Arka Noego” – porusza problem przesiedleń i trudnych powojennych losów nowych mieszkańców Dolnego Śląska (emisja 28.09.2014 r.).
- „Aresztowanie” – opowieść o aresztowaniu i przesłuchaniu w 1982 r. przywódcy Dolnośląskiej Solidarności, Władysława Frasyniuka (emisja 12.10.2014 r.).
- „Marszałek” – przybliży postać Ludwika Marszałka, ps. „Zbroja”, skazanego na karę śmierci za działalność niepodległościową i zastrzelonego w 1948 r. (emisja 26.10.2014 r.).
- „Ogrodnik dusz” pokazuje życie akademickie po wojnie i postać prof. Ludwika Hirszfelda (emisja 9.11.2014 r.).
- „Potęga przebaczenia” – odsłania kulisy kształtowania się idei polsko-niemieckiego pojednania; mówi o liście biskupów polskich do biskupów niemieckich (emisja 23.11.2014 r.).

Scenariusz audycji napisał Krzysztof Kopka, reżyserii podjęła się Zuzanna Mukoid. Muzykę skomponował Marcin Mukoid. Za realizację odpowiedzialna była Joanna Bednarczyk. W spektaklach występowali: Marian Czerski, Jakub Giel, Rafał Kwietniewski, Marzena Oberkorn, Valerii Stelmashchuk. Lektorem był Marcin Bradke, a producentem wykonawczym Agata Skowrońska-Kartvelishvili (Teatrakcja).

Projekt dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z programu „Teatr i taniec”. Całość projektu obejmowała także dwukrotne, bezpłatne wystawienie sztuki „Operacja Orędzie”.

7.5. Richard Demarco

W Edynburgu w dniach 18–22 czerwca odbył się „Polish Scottish Heritage Festival” (Festiwal Dziedzictwa Polsko-Szkockiego). Wrocławskim akcentem była wystawa Ośrodka pt.: „Richard Demarco – obywatel Europy. Przez Żelazną Kurtynę ku nowej Europie”, która pokazuje dorobek wieloletniego promotora polskiej sztuki. Richard Demarco, nagradzany polskimi odznaczeniami państwowymi, doktor honoris causa wrocławskiej ASP, jest od lat przyjacielem Wrocławia.

7.6. Natalia Gorbaniewska

W dniach 29–30 listopada we Wrocławiu, pod patronatem Prezydenta Miasta Wrocławia i Fundacji „Za Wolność Waszą i Naszą”, zorganizowano Dni pamięci Natalii Gorbaniewskiej. Do miasta przybyli przyjaciele działaczki, byli uczestnicy demonstracji na Placu Czerwonym, weterani walki z komunizmem i politycy.

Jednym z elementów obchodów była wystawa biograficzna o Natalii Gorbaniewskiej. Ekspozycję przygotował Ośrodek wraz z Fundacją „Za Wolność Waszą i Naszą”. Można było ją zobaczyć na ul Świdnickiej koło Hotelu Monopol w dniach 27 listopada – 12 grudnia 2014 r.

8. Wydawnictwa

8.1. Kwartalnik „Pamięć i Przyszłość”

Wydawany od 2008 r. kwartalnik to interdyscyplinarny periodyk, którego poszczególne numery dotyczą zagadnień z zakresu kultury i historii najnowszej Wrocławia. W roku sprawozdawczym wydano cztery kolejne numery, każdy w nakładzie 600 egzemplarzy:

Nr 1/14 (23) Poza prawem. Przystępność na Ziemiach Zachodnich

Nr 2/14 (24) Dzieciństwo w PRL

Nr 3/14 (25) Profesorowie wrocławscy

Nr 4/14 (26) Cyber PRL

8.2. „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej”

Wrocławski Rocznik Historii Mówionej – wydawany od 2011 r. – skierowany jest do historyków, socjologów, kulturoznawców, antropologów kulturowych, językoznawców itd. Stanowi platformę refleksji metodologicznej oraz wymiany doświadczeń różnych ośrodków i osób podejmujących problematykę historii mówionej. Głównym celem czasopisma jest pokazanie różnych koncepcji metodologicznych, szkół badawczych, realizowanych projektów, dyskusji nad zagadnieniami oral history.

Rocznik jest indeksowany w CEEOL (The Central and Eastern European Online Library) oraz w BazHum, abstrakty można znaleźć w CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities). W roku sprawozdawczym WRHM znalazł się wykazie czasopism punktowanych. Zgodnie oceną czasopisma Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, każdemu opublikowanemu na jego łamach artykułowi przyznane zostały 3 punkty.

W roku sprawozdawczym wydano czwarty numer WRHM. Znalazły się w nim m.in.: artykuł Lukàša Va-leša z Republiki Czeskiej na temat lokalnych struktur opozycyjnych w Czechach, artykuły o oral history jako o metodzie naukowej oraz doświadczenie Katynia i życie w Galicji badane właśnie za pomocą tego narzędzia naukowego. Ponadto opublikowano opracowanie relacji Janiny Kwiatkowskiej o podróży przez Kazachstan i Polskę stalinowską do Londynu oraz Władysława Ząbka – reemigranta z Francji. W numerze znalazły się także recenzje i omówienia artykułów, m.in. „Eksperyment(y) na oral history” J. P. Fereńskiego, „Kierunek eksperymentalny. Początki pierwszych w Polsce studiów kulturoznawczych” autorstwa Lucyny Ratkowskiej-Widlarz.

Tom jest dostępny na stronie Ośrodka oraz w CEEOL. Jego druk dofinansowano ze środków BZ WBK.

8.3. Seria „Dolnośląska Solidarność”

W roku sprawozdawczym Ośrodek kontynuował współpracę z Zarządem NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk, wrocławskim oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej oraz Wydawnictwem Profil w zakresie serii wydawniczej „Dolnośląska Solidarność”. Ukazują się w niej książki poświęcone ważnym postaciom dolnośląskiej opozycji lat 80.

W wyniku zawartego porozumienia zadaniem Ośrodka jest wspieranie przedsięwzięcia poprzez udostępnianie zbiorów z archiwum oraz kolportaż publikacji, w szczególności wśród uczestników obchodów rocznicowych.

Redaktorem serii jest prof. Włodzimierz Suleja. Publikacje mają charakter popularnonaukowy. W roku sprawozdawczym ukazały się:

1. Włodzimierz Suleja, Jak coś trzeba to trzeba. Władysław Sidorowicz. 1945–2014,
2. Hanna Wieczorek, Ufali mu wszyscy. Zbigniew Przydział. 1925–2012.

8.4. Inne wydawnictwa

8.4.1. „Znowuż z <<kuferkiem i chlebakiem>>...” Tom poświęcony Wielkiemu Humanście Julianowi Janczakowi, pod redakcją Beaty Konopskiej, Joanny Nowosielskiej - Sobel, Grzegorza Straucholda.

Publikacja zawiera materiały wygłoszone w trakcie konferencji, która miała miejsce w 2012 r. Organizatorami byli Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” oraz Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego.

Konferencja ta składała się na cykl spotkań organizowanych od 2006 r., poświęconych tożsamości Dolnoślązaków po 1945 r.

Plony konferencyjnych spotkań ukazują się w serii wydawniczej „Spotkania Dolnośląskie” pod redakcją Joanny Nowosielskiej-Sobel i Grzegorza Straucholda.

8.4.2. Jan Gontarz, „Wspomnienia członków Oddziału Okręgowego we Wrocławiu Polskiego Związku Byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych 1939-1945”

To zbiór wspomnień członków najstarszej organizacji zrzeszającej byłych więźniów w Polsce, powstałej na przełomie 1945 i 1946 r. Zawarto w niej relacje 43 osób, kopie dokumentów, zdjęcia, mapy, wiersze. Przy okazji promocji książki odbyło się spotkanie z członkami organizacji.

8.4.3. Janusz Wolniak, „Miesiące wolności”

Album to zbiór fotografii autorstwa Janusza Wolniaka. Obrazy ilustrują karnawał „Solidarności”, którego uczestnikiem był fotografik. Publikację wydał Ośrodek we współpracy z NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk.

8.4.4. Anna Kurpiel, „Cztery nazwiska – dwa imiona: macedońscy uchodźcy wojenni na Dolnym Śląsku”

W 2014 roku rozpoczęto prace redakcyjne nad wydaniem pracy doktorskiej Anny Kurpiel, druk planowany jest w 2015 r.

8.5. TARGI KSIĄŻEK**8.5.1. Targi Książki Regionalnej SILESIANA**

Podczas 5. edycji Targów organizowanych przez Dolnośląską Bibliotekę Publiczną w dniach 10–13 kwietnia Ośrodek zaprezentował swoje publikacje, m.in. kwartalnik „Pamięć i Przyszłość „1241”, „Droga do stabilizacji administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej”, Wrocławski Rocznik Historii Mówionej, t. III.

8.5.1. 23. Wrocławskie Targi Dobrych Książek

Targi miały miejsce w dniach 4–7 grudnia. Również i podczas tego wydarzenia Ośrodek promował swoje publikacje, odbyło się też spotkanie z autorami komiksu „Odwet. Breslau 1943”.

9. Projekty edukacyjne

Ośrodek realizuje projekty kierowane do dzieci i młodzieży szkolnej. Mają na celu w przystępny i ciekawy sposób promować powojenną historię Wrocławia i Dolnego Śląska wśród najmłodszych.

9.1 Konkurs „Namaluj mi historię”

W 2014 r. Ośrodek ogłosił VI edycję konkursu plastycznego „Skarby Wrocławia”. Konkurs kierowany był do dwóch grup wiekowych: klasy I-III oraz klasy IV-VI szkół podstawowych. Polegał na przygotowaniu pracy plastycznej w dowolnej technice, przedstawiającej to, co we Wrocławiu najcenniejsze (budynki, zbiory muzealne itp.).

Nadesłano ogromną ilość prac, do wykonania których zastosowano różnorodne techniki plastyczne, pojawiły się nawet prace trójwymiarowe.

W każdej z kategorii wiekowej przyznano miejsca od pierwszego do trzeciego oraz 12 wyróżnień (w kategorii IV-VI kl. były 2 równorzędne miejsca drugie). Były także nagrody specjalne: wyróżnienie Kwartalnika „Pamięć i Przyszłość” oraz wyróżnienie dr. Wojciecha Kucharskiego. Komisji konkursowej przewodniczył Juliusz Woźny. Uroczyste rozdanie nagród odbyło się 24 czerwca w sali konferencyjnej Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

9.2. Program stypendialny

W ciągu roku sprawozdawczego w czerwcu zakończyła się VI edycja konkursu „Stypendium dla młodego naukowca” skierowanego do doktorantów podejmujących w swych badaniach tematy związane z historią Ziemi Zachodnich.

W grudniu 2013 r. komisja konkursowa pod przewodnictwem prof. Jakuba Tyszkiewicza wyłoniła dwoje zwycięzców: Aleksandrę Paprot (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej), która pisze pracę pt. „Współczesne strategie kreowania tożsamości regionalnej oraz lokalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Analiza polityki instytucji kultury na przykładzie Żuław i Powiśla” oraz Michała Palczyńskiego (Uniwersytet Wrocławski, Instytut Historyczny) – temat jego pracy to „Organizacje dla młodzieży na Dolnym Śląsku w latach 1945–1956”. Badania obojga stypendystów były wspierane przez Ośrodek do czerwca 2014 r.

10. Współpraca

10.1. Współpraca międzynarodowa

10.1.1 Platforma Europejskiej Pamięci i Sumienia

Ośrodek jest członkiem Platformy Europejskiej Pamięci i Sumienia. Do tego projektu przystąpił jako trzecia instytucja z Polski, obok Instytutu Pamięci Narodowej oraz Muzeum Powstania Warszawskiego. Celem Platformy jest współpraca na rzecz rozszerzenia wiedzy na temat reżimów totalitarnych i upamiętnienia ich ofiar.

W roku sprawozdawczym w dniach 4–5 listopada w Brukseli miały miejsce obrady plenarnego zgromadzenia Europejskiej Platformy Pamięci i Sumienia, międzynarodowej organizacji zrzeszającej instytucje publiczne i pozarządowe, które zajmują się historią Europy XX w. (w szczególności historią totalitaryzmów: nazistowskiego i komunistycznego) oraz dokumentowaniem losów ich ofiar. Dyrektor Ośrodka pełni funkcję członka komisji rewizyjnej Platformy. W roku sprawozdawczym zapadła też ostateczna decyzja o organizacji spotkania Platformy przez Ośrodek jesienią 2015 r. we Wrocławiu.

10.1.2 Europejska Sieć Pamięć i Solidarność

Kontynuowana jest już kilkuletnia współpraca z Siecią, która jest instytucją badającą, dokumentującą i upowszechniającą wiedzę na temat historii Europy XX w. ze szczególnym uwzględnieniem okresu dyktatur, wojen i społecznego sprzeciwu wobec zniewolenia. Sieć animuje współpracę międzynarodowego grona ekspertów i instytucji.

10.1.3 Statsarkivet i Trondheim oraz Opplandsarkivet

Ośrodek współpracuje z Statsarkivet i Trondheim (Archiwum Państwowym w Trondheim) Opplandsarkivet (Archiwum Zbiorów Prywatnych Okręgu Oppland z siedzibą w Lillehammer) w ramach programu EOG i przygotowywanym w jego ramach Centrum Historii Zajeżdźnia. Szczegóły współpracy opisane są w punkcie 1c niniejszego sprawozdania.

10.2. Współpraca krajowa

10.2.1. Współpraca z Politechniką Wrocławską

W czerwcu Ośrodek zawarł porozumienie z Wydziałem Elektroniki Politechniki Wrocławskiej. W jego wyniku, w ramach zajęć na studiach I stopnia: „Projekt zespołowy” i „Projekt inżynierski”, powstały pierw-

sze aplikacje: animowany komiks o kard. Bolesławie Kominku, mobilna gra miejsca i interaktywna mapa Wrocławia. Ośrodek zapewnił studentom pomysły projektów, materiały oraz opiekę merytoryczną.

10.2.2 Współpraca stała

Stalą współpracę Ośrodek prowadzi m.in. z Okręgiem Dolnośląskim Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Instytutem Pamięci Narodowej, Zakładem Narodowym im. Ossolińskich, Ośrodkiem Dokumentacji Audiowizualnej Kurii Wrocławskiej, Związkiem Sybiraków we Wrocławiu, Instytutem Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego.

II) Publikacje pracowników, aktywność naukowa:

Teksty

1. Bock-Matuszyk Katarzyna, Sprawozdanie z konferencji „Genealogies of Memory: Collective vs. Collected Memories. 1989–91 from an oral history perspective”, Wrocławski Rocznik Historii Mówionej, t. 4, Wrocław 2014, s. 321–329.
2. Kucharski Wojciech, Heraldyka i sfragistyka Srebrnej Góry, [w:] Twierdza Srebrnogórska V. Perspektywa miasteczka, red. T. Przerwa, P. Sroka, Bielsko Biała 2014, s. 24–32.
3. Kucharski Wojciech, Przygotowania do Soboru Watykańskiego II oczami polskich dyplomatów, „Dzieje Najnowsze” [w druku].
4. Kucharski Wojciech, Stosunki dyplomatyczne między Polską a Stolicą Apostolską w latach 1945–1965 w świetle depeš polskiej ambasady we Włoszech, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 69 (2014), nr 1, s. 103–120.
5. Kucharski Wojciech, Vita beati Ceslai – XV-wieczny żywot bł. Czesława na tle hagiografii dominikanów polskich w średniowieczu, [w:] Hereditatis Custos. Księga dla uczczenia Księdza Profesora Józefa Patera, red. A. Tomko, Wrocław 2014, s. 189–200.
6. M. Mutor, Z orędziem do Europy [w:] „Rzecz o Wrocławiu”, dodatek „Rzeczpospolitej Plus Minus”, 27–28 grudnia 2014, s. 42
7. Sroka Piotr, „Trzeba nam te ziemie poznać, by móc je ukochać i związać z nimi trwałymi więzami”. Dolny Śląsk na łamach „Ziemi” z lat 1946–1950 [w:] Znowuż z ‘kuferkiem i chlebakiem’...Tom poświęcony Wielkiemu Humanście Julianowi Janczakowi, red. B. Konopska, J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, Wrocław 2014, [ser.:] Spotkania Dolnośląskie, red. serii: J. Nowosielska-Sobel G. Strauchold.
8. Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski po II wojnie światowej, red. Jarosław Maliniak, Piotr Sroka, Grzegorz Strauchold, Wrocław 2014.
9. Uczkiewicz Katarzyna, Czesi i Polacy są jak Siuksowie i Apacze [wywiad z Jahymem Topolem], [w:] „Pamięć i Przyszłość” nr 4/2014 (26), s. 14–19.

Recenzje

Bock-Matuszyk Katarzyna, Nie można zdradzić Ewangelii. Rozmowy z abp. Ignacym Tokarczukiem, rozmawiał, wstępem i przypisami opatrzył Mariusz Krzysztofiński, Rzeszów-Kraków 2013, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie, ss. 152, Wrocławski Rocznik Historii Mówionej, t. 4 (2014), s.273–276.

Redakcja

Wojciech Kucharski, Wrocławski Rocznik Historii Mówionej, t. 4 (2014)

Tłumaczenia

Lukaš Valeš, Czeskie lokalne struktury opozycyjne w 1989 r. w perspektywie oral history, przeł. Katarzyna Uczkiewicz, [w:] Wrocławski Rocznik Historii Mówionej, t. 4, Wrocław 2014, s. 168–208.

Wygłoszone referaty:

1. K. Bock-Matuszyk, Relacje historii mówionej w świetle ustawy o ochronie danych osobowych, XIX Powszechny Zjazd Historyków w Szczecinie, 17–21 IX 2014 r.
2. K. Bock-Matuszyk, Nauka wrocławska we wspomnieniach profesorów, Nauka w powojennym Wrocławiu, 17-18 XI 2014 r.
3. W. Kucharski, Autorstwo i prawa autorskie do relacji oral history w Polsce, XIX Powszechny Zjazd Historyków w Szczecinie, 17–21 IX 2014 r.
4. W. Kucharski, O. Bruno Mazur – dominikanin na Uniwersytecie Wrocławskim, Nauka w powojennym Wrocławiu, 17–18 XI 2014 r.
5. M. Mutor, Katolicki Instytut Naukowy 1957–1958 (1959) podczas konferencji Nauka w powojennym Wrocławiu, Nauka w powojennym Wrocławiu, 17–18 XI 2014 r.

III) Kalendarium 2014 r.

- 13 stycznia 2014 r.** – „Historia mówiona w NGO” (warsztaty historii mówionej dla uczestników wymiany międzynarodowej „Words Connection Generation”)
- 29 stycznia** – promocja książki „Zobowiązywała mnie przysięga. Proces Władysława Frasyniuka 1982”, księgarnia „Tajne Komplety”
- 6 lutego** – przekazanie wrocławskim bibliotekom publicznym książek z serii wydawniczej o Dolnośląskiej Solidarności (Zarząd Regionu Dolnośląskiej NSZZ Solidarność)
- 17 lutego** – ukazanie się IV tomu Wrocławskiego Rocznika Historii Mówionej
- 28 lutego** – ogłoszenie IV edycji konkursu „Namaluj mi historię”
- 28 lutego** – wyniki I etapu IV edycji Grantu Oral History
- 28 lutego** – ukazanie się komiksu pt. „1241”
- 1 marca** – Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”
- 24–28 marca** – Tydzień Historyczny w V LO w Legnicy
- 10 kwietnia** – wykład „Pod dyktando ideologii” (wpływ ideologii i propagandy w systemie totalitarnym na kształt przestrzeni publicznej w Polsce Ludowej)
- 10–13 kwietnia** – Targi Książki Regionalnej SILESIANA
- 11 kwietnia** – spotkanie z Juliuszem Woźnym, autorem komiksu „1241”
- 16 kwietnia** – 5 maja – wystawa plenerowa „Wielki Przyjaciel Wrocławia”
- 7 maja** – promocja książki „Z dziejów sportu na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski po II wojnie światowej”
- 17 maja** – wystawa plenerowa podczas „Nocy Humanistów”: „100 wielkich dni Wrocławia –Wystawa Ziem Odzyskanych 1948”
- 23 maja** – „Nowoczesny patriotyzm” (lekcja dla uczniów X LO we Wrocławiu)
- 29 maja** – wystawienie spektaklu pt.: „Operacja Orędzie” w D.A. „Maciejówka”
- 29–30 maja** – konferencja naukowa „Różne oblicza historii mówionej” SKN Hatikvah – Nadzieja Instytutu Studiów Międzynarodowych UWr oraz SKNH im. Karola Maleczyńskiego Instytutu Historycznego UWr
- 2–16 czerwca** – wystawa plenerowa „Droga do wolności”
- 11 czerwca** – ogłoszenie wyników IV. edycji konkursu „Namaluj mi historię”

- 18–22 czerwca** – Polish Scottish Heritage Festival (prezentacja wystawy „Richard Demarco – obywatel Europy. Przez Żelazną Kurtynę ku nowej Europie”)
- 28 czerwca** – gra miejska „Tajemnica ognistej kuli”
- 1 sierpnia** – 31 grudnia – akcja „Aforyzmy Hirszfelda na tablicach elektronicznych w MPK Wrocław”
- 9–10 sierpnia** – „Rzecz o Wrocławiu cz.1. Wrocław wielu kultur” („Rzeczpospolita”, dodatek „Plus Minus”)
- 10 sierpnia** – rekonstruowane elementy życia powstańczego
- 27 sierpnia – 11 września** – wystawa plenerowa „Historia Zajezdni nr VII”
- 30 sierpnia** – koncert „wROCK for FREEDOM – Gwiazdy Rocka”
- 5–7 września** – warsztaty komiksowe w Zajezdni nr VII
- 9 września** – podpisanie umowy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie Centrum Historii Zajezdni we Wrocławiu
- 17–21 września** – XIX Powszechny Zjazd Historyków w Szczecinie
- 20 września** – rekonstrukcja bitwy pod Monte Cassino
- 27 września** – finał konkursu III edycji „Hard as a Rock”
- 28 września** – Radiowy Teatr Historii: „Arka Noego”
- 6 października** – ogłoszenie naboru projektów do programu stypendialnego im. Generała Augusta Emila Fieldorfa „Nila”
- 11 października** – koncert „wROCK for FREEDOM – Gwiazdy Rocka”
- 12 października** – Radiowy Teatr Historii: „Aresztowanie”
- 15–31 października** – wystawa plenerowa „Ludwik Hirszfeld. 1884–1954”
- 16 października** – rozpoczęcie II edycji wykładów Historia Magistrae Vitae wykładem „Joannici na Śląsku w Średniowieczu” dr Robert Heś
- 18–19 października** – „Rzecz o Wrocławiu cz.2. I stało się miasto” („Rzeczpospolita”, dodatek „Plus Minus”)
- 26 października** – Radiowy Teatr Historii: „Zbroja”
- 4–5 listopada** – spotkanie Rady Członków Platformy Europejskiej Pamięci i Sumienia, Bruksela, Belgia
- 5–9 listopada** – przegląd archiwalnych filmów o Wrocławiu „Kadry Wrocławia” (kino „Nowe Horyzonty”)
- 6 listopada** – wykład w ramach cyklu Historia Magistrae Vitae „Kwestie niepodległościowe w Zgromadzeniu Sióstr Maryi Niepokalanej w XX w.” – s. dr Sybilla Kołtan
- 9 listopada** – Radiowy Teatr Historii: „Ogrodnik dusz”
- 11 listopada** – koncert „wROCK for FREEDOM – Dzień Niepodległości”
- 12 listopada** – premiera komiksu „Odwet. Breslau 1943” autorstwa Leszka Budrewicza i Juliusza Woźnego
- 12 listopada** – przekazanie książek (H. Wieczorek, „Ufali mu wszyscy...”, „Solidarność i NZS we Wrocławiu 1980–1981 na zdjęciach Janusza Wolniaka”) wrocławskim bibliotekom miejskim i szkolnym
- 15–16 listopada** – inscenizacja spektaklu pt. „Operacja Orędzie” w Teatrze Kalambur
- 17–18 listopada** – konferencja naukowa „Nauka w powojennym Wrocławiu”
- 18 listopada** – upamiętnienie 49. rocznicy podpisania Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich

- 23 listopada** – Radiowy Teatr Historii: „Potęga przebaczenia”
- 29–30 listopada** – Dni Pamięci Natalii Gorbaniewskiej, wystawa „Natalia Gorbaniewska (1935–2013)”
- 4–5 grudnia** – Wrocławskie Targi Dobrej Książki
- 7 grudnia** – spotkanie z autorami książki „Komiksowy Wrocław”
- 8–9 grudnia** – Ogólnopolska Giełda Projektów „animacje+historie”
- 9 grudnia** – dyskusja „Siła konserwatyzmu. W 70. rocznicę śmierci Adolfa Bocheńskiego”
- 9–10 grudnia** – Ogólnopolska Giełda Projektów (Teatr Muzyczny Capitol)
- 11 grudnia** – ogłoszenie zbiórki pamiątek po profesorach wrocławskich
- 11 grudnia** – wykład z cyklu Historia Magistrae Vitae „Wybuch I wojny światowej a sprawa polska”,
prof. Włodzimierz Suleja
- 12 grudnia** – przejęcie legendarnego autobusu, „ogórka”
- 13 grudnia** – koncert piosenek solidarnościowych
- 17 grudnia** – wigilia Świadków Historii
- 23 grudnia** – ogłoszenie wyników konkursu stypendialnego im. gen. Augusta Emila Fieldorfa „Nila”
- 27–28 grudnia** – „Rzecz o Wrocławiu cz.3. Zaproszenie do pojednania” („Rzeczpospolita”, dodatek „Plus Minus”)

**Ośrodek
Pamięć i Przyszłość**
www.pamieciprzyszlosc.pl